

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Az idegen nyelvű interpretáció a magánének
tanításában**

Ujvárosi Andrea

Témavezető: Dr. habil Bocsi Veronika

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2018

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az énekpedagógiai kutatásokat az a kettős sajátosság határozza meg, mely szerint az éneklésnek tudományos és művészi vetületei egyaránt vannak. Az éneklés fiziológiai aspektusaira koncentráló énekmetodikák az énektechnika kulcskérdéseiben (légzés, regiszterek, rezonancia) osztják meg az énektanárokat a bel canto stílushoz köthető énektechnika és az anatómiai, valamint fiziológiai kérdéseknek nagyobb szerepet tulajdonító tudományos alapú megközelítés között. A nemzetközi tudományos kutatások Appelman, Brown és Vennard nyomán indultak el, Miller és Sundberg vizsgálatai által pedig a vokális pedagógia gyakorlati és tudományos szempontjai tovább bővültek. Az énektechnikai módszertani kérdések komplex látásmódja Chapman és Sadolin módszere alapján az éneklés mechanizmusa és technikája vonatkozásában az énekes kutatásokat a társtudományokkal való együttműködés irányába terelte. Hazai viszonylatban ez a törekvés elsődlegesen a fül-orr-gégészeti kutatásokkal együttesen az éneklés hangegészségtani és funkcionális aspektusaiban jelentkezik Nádor és Mészáros kutatásai révén. A magánének pedagógiai kutatások másik vonulata az előadás művészi szempontjaira fókuszál a különböző nemzetek és korok sajátosságainak vizsgálatával. A huszadik század vokális zenéje ebben a tekintetben új műfajokkal (pop, rock, jazz, musical) bővül, amelyek kulturális és oktatáspolitikai hagyományok függvényében eltérő művészi és képzési feladatokat vetnek fel. Clark, Melton és Peckham ezeket a kérdéseket állítják a vizsgálataik középpontjába.

A zenei pályához szükséges képzési területek szociológiai és nevelésszociológiai aspektusból történő elemzése arra mutat rá, hogy mind a korai életévekben, mind pedig a felsőoktatásban megmutatkoznak a szocializációs ágensek tőkeformákkal és habitussal leírható eltérései. Moore, More, valamint Burland és Davidson kutatásai egyértelműsítik ezek hatását mind a zenetanulás formáira, mind pedig a motivációira is. A zenei felsőoktatásban tanulóakra irányuló vizsgálatok több területre is fókuszálnak (kurrikuláris összetevők, a hallgatók intézmény-jellemzései), azonban ezek között az idegen nyelvű interpretáció kérdéskörét nem találjuk. A megelőző magyarországi szakirodalom a zenetanulás társadalmi háttérét és intézményi formáit az alacsonyabb életkori szakaszokban elemzi. A felsőfokú művészeti képzési kutatások első állomásaként Kucsera és Szabó végeztek olyan unikális empirikus vizsgálatokat, amelyek rávilágítanak a művészeti képzés kutatási értelmezéséből fakadó speciális helyzetére. Ezek a legfrissebb vizsgálatok a magyar felsőfokú művészeti képzés bemeneteli és kimeneteli oldalát járják körül, ugyanakkor a zeneművészeti képzés,

azon belül pedig a magánénekes képzés és annak kurrikuláris elemei nem kerültek e vizsgálat látóterébe.

A vokális előadásnak – a hangszeres zenétől eltérően – a szöveg a dallammal azonos fontosságú, természetes eleme. Az énekelt szöveg nyelvének és használatának vizsgálatára azonban mindeddig nem irányultak kutatások. Az eredeti nyelvű éneklés problematikája, a kelet-közép-európai régió magánénekes képzésének vált sajátos jellemzőjévé. Napjaink operaszínpadai egyértelmű elvárásként állítják az énekesek elé a vokális művek eredeti nyelvű interpretációjának feladatát. Mára már nem kérdéses, hogy az énekelt szöveg csak keletkezésének nyelvén megszólaltatva tolmácsolja hűen szerzője szándékát. Az előadások hazai nyelvi és képzési gyakorlata azonban napjainkban is differenciált képet mutat. Az előadóművészet oldaláról a vitát a szakmai szempontok, a társadalmi igények, a kultúrpolitikai elvárások mellett a közönség és az interpretáló művész nyelvismerete árnyalja. A magánénekes képzés nyelvi aspektusait az a nemzetközi elvárás állítja a vizsgálat előterébe, amely a hiteles eredeti nyelvű éneklést a szakmai felkészültség természetes részének tekinti. A magyar felsőoktatási képzések képzési és kimeneti követelményei között ugyanakkor a klasszikus ének alapképzés idegen nyelvi követelményeként mindössze az egy élő nyelvből államilag elismert középfokú (B2) komplex nyelvvizsga megszerzése szerepel. A klasszikus ének mesterképzési szak kimeneti követelményi sem támasztanak magasabb elvárást a nyelvtudás terén a hallgatók elé. Az elsajátítandó kompetenciák közé a „képzési területnek megfelelő idegen szaknyelv” került be a nyelv meghatározása nélkül. A kötelező ismeretkörök törzsanyagában mindössze a német nyelv vonatkozásában jelenik meg a dalok autentikus kiejtésének, a szövegértésnek és a szöveg és zene mélyebb kapcsolatának megvilágítása. A szakmai törzsanyag differenciált ismeretköreinek dalirodalmi fejezete, a teljes zenei anyag átlátásának céljával kitér a dallam és szöveg viszonyának megismerésére, az érintett nyelvek körét ugyanakkor nem említi meg. A vokális zenei műfajokban a nyelv és a zene kétféle kommunikációval együttesen hat a befogadóra, ezért a magánénekes képzés nyelvi aspektusa a nyelvtudáson túl jóval összetettebb problémakört takar. A problémafelvetés neveléstudományi relevanciáját pedig az a kihívás adja, amellyel napjaink felsőfokú magánénekes képzésének meg kell küzdenie.

Értekezésünkben két alapvető kérdésre kerestünk választ:

1. Milyen tényezők határozzák meg a vokális interpretáció nyelvének megválasztását? Erre a kérdésre a zene-, kultúr- és művelődéstörténeti előzményeknek az énekelt művek nyelvét formáló hatásvizsgálata mellett az énekoktatás intézményi és képzési változásainak feltárása ad magyarázatot a disszertáció elméleti fejezeteiben.

2. A hazai felsőfokú magánénekes képzésben jelenleg milyen intézményi, személyi és kurrikuláris összetevői léteznek az eredeti nyelvű éneklés tökéletesítésének? Ezek a komponensek hogyan alakítják eredeti nyelvű éneklés szokásait és minőségét? Az Eurostudent és a DPR kutatásokból a hazai hallgatói populáció művészeti felsőoktatási szereplőinek szociokulturális háttere részben ismert, kutatásunkkal ezt a képet szeretnénk teljesebbé tenni.

Az első nézőpont az idegen nyelvű interpretáció kérdésének longitudinális változásait mutatja be a magánénekes képzésben, a második aspektus pedig a mai magyar magánénekes felsőoktatás keresztmetszetét adja.

Az értekezés célkitűzése az volt, hogy ennek a két megközelítésnek a segítségével ezt a kérdéskört a kutatások látóterébe vonjuk. A téma indokolja az elméleti keretek interdiszciplináris megrajzolását. A zene- és kultúrtörténeti elméleti alapok között megkerülhetetlen a vokális zene szöveg-dallam viszonyainak, stílusonkénti és műfaji változásainak áttekintése a magánének tanítás koronkénti módszertani válaszaival. A magyar zenepedagógia fejlődésében a magánénekes képzés intézményi és oktatói komponensét ezekkel a változásokkal összhangban indokolt megközelíteni. A kapcsolódó tudományterületek bevonásával az elméleti keretek között az idegen nyelvű interpretáció oktatáspolitikai, nevelés- és oktatásszociológiai, akusztikai, fonetikai, továbbá nyelvészeti aspektusai is megtalálhatók.

A beszéd és az ének, a nyelv és zene kapcsolatának fonetikai és akusztikai aspektusai Sundberg, Taylor és Bloothoof t kutatásai nyomán, neurolingvisztikai, gyógypedagógiai vetületei pedig Gibson, Ratner, Besson és Schön kutatásainak köszönhetően a nemzetközi szakirodalomban nagy teret kaptak. Nardo és Reiterer a két megnyilvánulási forma összefüggéseit a zene beszédkommunikációt és nyelvtanulást segítő szerepének irányából vizsgálják. A hazai zenepedagógiai kutatások elsősorban a zene transzferhatásain alapulnak. A professzionális énekhang képzésének akusztikai és fonetikai vonatkozásaival Pap, Gósy és Deme munkái kapcsolódnak a nemzetközi kutatási irányvonalakhoz. A nyelv és a zene összefüggésének a vokális előadás tökéletesítését szolgáló elemei azonban korábban nem kerültek a vizsgálatok fókuszába. Az eredeti nyelvű éneklés tendenciáit követve az angolszász szakirodalomban elszór tan jelentek már meg olyan módszertani próbálkozások, amelyek az énekesek speciális képzési igényeire vonatkoznak, de ezek jól körülhatárolható elméletekké nem formálódtak. Ezeknek a Denbow és Owen nevéhez fűződő koncepcióknak az alapjául a beszélt és az énekelt szöveg egymáshoz közelítése szolgál, kiindulópontja pedig nem a magánének tanár, hanem a nyelvtanár aspektusa. Kutatásunk alapvető megközelítése a

magánének tanáré, aki a vokális előadás nyelvi aspektusainak neveléstudományi vonatkozásait vizsgálja. Értekezésünkben a kétféle megnyilvánulási forma közös paramétereinek számbavételét követően új megközelítésként a vokális irodalom gerincét jelentő idegen nyelvek (olasz, német, francia, orosz, angol) éneklésben megnyilvánuló sajátosságait vetettük össze a magyar nyelv jellegzetességeivel. Ez a nyelvi vonulat nem képezi gerincét munkánknak, de úgy véljük, hogy ismerete nagymértékben hozzájárul a zenei megvalósítás sikeréhez. A hatásmechanizmus egészének tanulmányozása az oktatás tartalmával és formájával is összefüggő énektudáspedagógiai szempontokat, célokat jelöl ki, amelyek feltárására a disszertáció empirikus fejezetei irányulnak.

Empirikus kutatásunk során az eredeti nyelvű éneklés jelenlegi gyakorlatának három komponensét, az oktatókat, a hallgatókat és a magánénekes felsőoktatás intézményeit vizsgáltuk. Ezért hipotéziseinket három csoportra bontottuk. Ezeket egyfelől az oktatókra, másfelől a hallgatókra, harmadrészt pedig az intézményekre vonatkoztattuk.

A hallgatói csoportra vonatkozóan a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A hallgatók demográfiai és szociális háttere a zenetanulás és nyelvtanulás lehetőségeit és formáit alapvetően befolyásolja. A hallgatók szociokulturális háttere alakítja a zenei és nyelvi tőke mutatóit.
2. A hallgatók igénye az idegen nyelvű interpretációs képzés irányába erőteljesebb a jelenlegi tantárgyi keretekenél.
3. Az egyes életkori csoportokban eltérő a tanult nyelvek mintázata. A fiatalabbak esetében az angol nyelv dominanciája jellemző, ami a szakmai elvárásoktól távolabb esik.
4. Az idegen nyelvi tőke nagyobb mértéke a nyelvhasználat szélesebb spektrumát eredményezi nemcsak a szabadidős, hanem a szakmához köthető területeken is.
5. A hallgatói nyelvtudás hasznosul az eredeti nyelvű éneklésben. Az idegen nyelvek tanulása az eredeti nyelvű éneklés minőségében megmutatkozik. A hasznosulás kérdéskörét az oktatói véleményekre alapoztuk, és kvalitatív technikával igyekeztünk igazolni.

Az oktatókkal kapcsolatban a következő hipotéziseket állítottuk fel:

1. Az eredeti nyelvű interpretáció jelenlegi gyakorlata a mindenkori főtárgy tanári tradíciók markáns lenyomatát mutatja. Az idegen nyelvű éneklés szokásai az énektechnikával együtt öröklődnek tovább.
2. Az eredeti nyelvű éneklés, és megítélésének változásai történeti csomópontokat jelölnek ki, amelyek visszatükröződnek a főtárgy tanári állásfoglalásokban.

3. A pályafutását külföldön is kiteljesítő művésztanár nagyobb jelentőséget tulajdonít az eredeti nyelvű interpretálásnak, jobban motiválja hallgatói nyelvi fejlődését, s inkább preferálja a hallgatói mobilitást, valamint a nyelvi tőke gazdagítását.
4. Az oktatók idegen nyelvi kompetenciájának megítélése a mesterszakos diákok esetében kedvezőbb.

Az intézmények vonatkozásában a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. Az énekes repertoár idegen nyelvű hányada a mesterszakkal bíró intézményekben magasabb azokhoz az intézményekhez viszonyítva, ahol csak klasszikus ének alapszak van.
2. Magasabb képzési szinthez magasabb nyelvi követelmények tartoznak, amelyek egy második nyelvvizsga megszerzésében vagy kötelező szakmai nyelv tanulásában mutatkoznak meg.
3. A tanult nyelvek mintázatai nem illeszkednek a nyelvi interpretációs szakmai elvárásokhoz.

Az alkalmazott módszerek vázolósa

Értekezésünk empirikus vizsgálati terepét a hazai zenei felsőoktatás intézményei jelentették. Kutatásunkban két alapkérdésre fókuszáltunk: 1. Milyen nyelven énekel a magánénekes hallgató és miért? Azt vizsgáltuk, hogy milyen tényezők határozzák meg az interpretáció nyelvét a magánénekes képzés jelenlegi gyakorlatában. 2. Mitől függ az eredeti nyelvű interpretáció tökéletessége? A professzionális eredeti nyelvű vokális előadást hogyan befolyásolják a képzés személyi, intézményi és tantárgyi komponensei? Az idegen nyelvek ismerete és az interpretációs elvárások hogyan viszonyulnak egymáshoz a képzésben, és milyen koncepciók, struktúrák és módszerek léteznek az eredeti nyelvű éneklés fejlesztésére. Vizsgálatainkat két technikára alapoztuk. A magánénekes felsőoktatás oktatói állományának körében strukturált interjúkat készítettünk, a hallgatókat pedig kérdőíves lekérdezéssel vizsgáltuk. Az oktatói interjúk elemzésekor arra voltunk kíváncsiak, hogy az énekes repertoár nyelvi megválasztásában milyen szerepe van a főtárgy tanárnak, hogyan érvényesülnek a kérdésben a tradíciók, illetve hogyan jutnak érvényre a nyelvi interpretáció tökéletesítését szolgáló módszertani tendenciák. A hallgatói kérdőívek tanulmányozása során a hallgatók eredeti nyelvű éneklési szokásaira és az idegen nyelvű interpretáció fejlesztésére irányuló képzési gyakorlatra helyeztük a hangsúlyt. Vizsgálódásainkban központi szerepet kaptak a hallgatói állásfoglalások, illetve motivációk az eredeti nyelvű éneklésben, valamint az eredeti nyelvű interpretáció tökéletesítését szolgáló tantárgyi és tartalmi elemek iránti igények.

Mindezek háttérben meg kívántuk rajzolni a hallgatók szociokulturális háttérét, és azt, hogy státuszuk hogyan függ össze zenei és nyelvi képzettségük mintázataival.

Az empirikus vizsgálat színtere a teljes magyar magánénekes felsőoktatás volt. A tanári interjúkat és a hallgatói lekérdezéseket az ország hat ilyen profilú intézményében végeztük el: a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karán, a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karán, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának Zeneművészeti Intézetében, a Széchenyi István Egyetem Művészeti Karának Varga Tibor Zeneművészeti Intézetében, valamint a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézetében. Az oktatók és hallgatók körében folytatott felmérés az intézmények képzési feltételeinek és koncepcionális sajátosságainak feltárására és összevetésére is módot adott. A tanári interjúk alapján az egyes intézmények magánénektanárainak a kapcsolathálózati térképét is igyekeztünk megrajzolni.

Az oktatói interjúk

A vizsgálatba bevont intézmények oktatóival készített interjúk alanyainak kiválasztásánál az intézmény nagyságát, a magánénekes hallgatói létszámot és a fogadókészséget kellett figyelembe vennünk. Az interjúalanyokat három dimenzióval (oktatói hierarchia, intézményi tapasztalat időtartama, regionalitás) határoztuk meg kódolásuk során. Összesen kilenc magánénektanár tett eleget felkérésünknek. Az interjúkat 2017 januárjában rögzítettük.

Az interjúvázlatot öt kulcspont köré építettük fel. A főtárgy tanár tanári-művészi bemutatása adott lehetőséget a képzési sajátosságokban megnyilvánuló zenei és nyelvi attitűd, valamint a módszertani tradíciók megismerésére. A kérdések következő csoportja az oktatási intézmények oktatói állományának összetételét, infrastruktúráját és az idegen nyelvű interpretációhoz kapcsolódó képzési változásokat világította meg. Az adott intézmény magánénekes hallgatóinak szociokulturális háttéréről, és annak zenei és nyelvi képzettséggel összefüggő mutatóiról tájékozódunk a harmadik kérdésblokkunkban. Ezek a kérdések adtak lehetőséget arra, hogy képet alkossunk a zenei és nyelvi képzés hasznosulásáról, illetve a zenei biográfia alakulásáról. A negyedik kérdéssor az eredeti nyelvű éneklés intézményi tradícióiból kiindulva az idegen nyelvű interpretáció gyakorlatának longitudinális változásaira épült. Megvizsgáltuk az énekes repertoár nyelvi összetételének alakulását az egyes intézmények képzési formáiban. Az eredeti nyelvű éneklés tantárgyi keretei, óraszámai, oktatói feltételei és módszerei mellett az eredeti nyelvű éneklés problematikájában a főtárgy tanári megítélésére fókuszáltunk. Az utolsó kérdésblokk a hallgatók nyelvi kompetenciáinak

oktatók általi jellemzésére irányult. A válaszoktól a nyelvi képzés hatékonyságára és a vokális nyelvhasználat kompatibilitására vonatkozóan is vártunk eredményt.

A kérdőíves vizsgálat

A hallgatói lekérdezés mintáját a magyar felsőfokú magánénekes képzés 2016/17-es tanévének hallgatói állománya alkotta. Vizsgálatunk során teljeskörű lekérdezést terveztünk a populáció alacsony elemszáma miatt, így mintavételi eljárásra nem került sor. A LFZE és az öt vidéki intézmény (DE-ZK, SZTE-ZK, PTE-MK, SZE-MK, ME-BBZI) 152 magánénekes hallgatója körében az elküldött űrlapot 90 hallgató töltötte ki. Mindez kb. 60%-os válaszadási arányt jelöl, ami önkitöltős lekérdezés esetében magas értéknek tekinthető. Ez az elemszám ugyanakkor behatárolja a kutatási eredmények mindenkori relevanciáját és az elemzés statisztikai lehetőségeit. Az általunk vizsgált területek egyváltozós elemzését az alacsony elemszám minden esetben lehetővé tette, ugyanakkor a többváltozós elemzések esetében a lehetőségeink korlátozottabbak voltak. A kapott adatokból SPSS adatbázist generáltunk, az elemzés során az SPSS 19. programot használtuk. A kutatási adatbázis a későbbiekben Idegen Nyelvű Interpretációs Adatbázis néven szerepel disszertációnkban. A hallgatói kérdőív szerkezete az oktatói interjúk analógiájára épült.

Az értekezés kvantitatív elemzése során (elsősorban a szociodemográfiai jellemzők és a nyelvi képzettség vizsgálatakor) saját adatainkat országos vagy regionális adatokkal hasonlítottuk össze. Mivel az adatbázis elemszáma alacsony, leginkább százalékos eloszlásokat és átlagokat használtunk, míg bizonyos esetekben, ahol az elemszámok ezt lehetővé tették, khí-négyzet statisztikát alkalmaztunk. A zenei és a nyelvi képzettség felmérésére indexeket képeztünk (anyagi tőke, hangszertudás indexe, nyelvtudás indexe és nyelvvizsga indexe).

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Az értekezés alapvető célja az volt, hogy elsőként a vokális műfajok hazai interpretációjának történeti előzményekben gyökerező nyelvi gyakorlatát áttekintse. A felsőfokú magánénekes képzés jelenlegi állapotának elemzése az eredeti nyelvű éneklés kurrikuláris és módszertani kérdéseit helyezte a középpontba. Megvizsgáltuk, hogy az eredeti nyelvű éneklés tradíciói hogyan viszonyulnak napjaink gyakorlatához. Feltérképeztük az eredeti nyelvű éneklésre vonatkozó oktatói szakmai és nyelvi kompetenciákat, illetve a tökéletesítésre irányuló stratégiákat, amelyek a hallgatói elvárásokkal is összhangban állnak.

Az eredeti nyelvű interpretáció témakörében végzett kutatásunknak hazai és nemzetközi vonatkozásban kevés előzménye van. Az elméleti rész további újszerűségét az adja, hogy a vokális interpretációt több kontextusból is megközelíti: 1. A szöveg-dallam viszony dominanciájának alakulását követi végig a vokális műfajokban, illetve az énekmetodika fejlődéstörténetében is az énekelt szöveget állítja középpontba. 2. A nyelv és a zene közös paramétereit az elméleti kutatás kiinduló elemeként kezeli. 3. A szöveg és a dallam együtt járásának kiemelt aspektusát látja, és vizsgálja azt a magyar és a vokális irodalom gerincét jelentő idegen nyelvek összehasonlításában. 4. Az énekelt nyelv speciális sajátosságait a kutatásban és a gyakorlatban új szempontként veti fel. 5. A nyelvet a – kutatás elméleti és empirikus fejezeteiben egyaránt – nem kizárólag a nyelv hangzó oldala (kiejtés) felől közelíti meg.

Az empirikus kutatás során megfogalmazott oktatói, hallgatói és intézményi hipotéziseinek vizsgálata a következő eredményekre vezetett:

Az oktatók

Az oktatókkal kapcsolatban négy hipotézist fogalmaztunk meg, amelyek közül az első, a második és a harmadik hipotézist az interjúk segítségével, míg az utolsó előfeltevést a kérdőíves kutatással kívántunk megerősíteni.

A tanári interjúk kvalitatív elemzésének összegzéseként elmondhatjuk, hogy a magánének tanítás történeti tradíciói – az oktatók vonatkozásában megfogalmazott első hipotézisünkben feltételezett módon – erőteljesen magukon viselik a főtárgy tanári tradíciókat. Az eredeti nyelvű interpretáció jelenlegi gyakorlata a mindenkori főtárgy tanári tradíciók markáns lenyomatát mutatja. Az idegen nyelvű éneklés szokásai az énektechnikához kapcsolódó nyelvi prioritásokkal együtt öröklődnek tovább.

Az oktatókra vonatkozó második hipotézisünkben azt állítottuk, hogy az eredeti nyelvű éneklés és megítélésének változatai történeti csomópontokat jelölnek ki, amelyek visszatükröződnek a főtárgy tanári állásfoglalásokban. Ezt a hipotézisünket megerősítettük, mert az oktatói interjúkból egyértelműen kirajzolódtak azok az aspektusváltások, amelyek az eredeti nyelvű éneklés megítélésének történelmi és politikai változásaihoz köthetők. Az elméleti keretekben feltárt interpretációs vitákkal összhangban legerőteljesebb fordulópontnak a rendszerváltozás tekinthető a tanárok művészi pályáján, amely visszatükröződik az intézményi követelményrendszerek, illetve a tantárgyi feltételek 1990-es évekre tehető változásaiban.

Az oktatókra vonatkoztatott harmadik hipotézisünk, miszerint a főtárgy tanár magas szintű szakmai kvalifikációja a nyelvi tőke gazdagítását és a hallgatói mobilitást preferálja, nem nyert igazolást. Azt feltételeztük, hogy a pályafutását külföldön is kiteljesítő művész-tanár nagyobb jelentőséget tulajdonít az eredeti nyelvű interpretálásnak, és jobban motiválja hallgatói nyelvi fejlődést. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy a főtárgy tanári magatartásnak a szakmai mellett erősen személyes, művészi komponensei is vannak.

A hallgatói kérdőívek kvantitatív elemzése az oktatókkal kapcsolatban egy negyedik hipotézis megfogalmazását is lehetővé tette. Ebben azt feltételeztük, hogy az oktatók idegen nyelvi kompetenciájának megítélése a mesterszakos diákok esetében kedvezőbb. Ez az előfeltevésünk az operaének MA mesterképzésben részt vevő hallgatók esetében valószínűsíthető, amelynek háttérében az áll, hogy az ilyen képzési profilú intézmények több forrással rendelkeznek az idegen nyelvű interpretációs képzés tökéletesítéséhez. Az a lehetőség, hogy anyanyelvi tanárokat és magas szintű nyelvtudással bíró korrepetitorokat vonjanak be a képzésbe, a hallgatói értékelésekben pozitívan jelenik meg. Ez a hallgatói igény a képzés módszertanának egyik lehetséges továbbfejlődési irányába mutat.

A hallgatók

A hallgatói csoportokkal kapcsolatban öt hipotézist állítottunk fel, amelyek közül az első négy hipotézist a kérdőíves kutatás kvantitatív elemzésével teszteltünk, az utolsóra pedig az oktatói interjúktól vártunk igazolást.

Kutatási eredményeink valószínűsítik első hipotézisünket, miszerint a hallgatók demográfiai és szociális háttere a zenetanulás és nyelvtanulás lehetőségeit és formáit alapvetően befolyásolja. A hallgatók szociokulturális háttere (településtípus, szülők iskolai végzettsége, anyagi tőke) alakítja a zenei és nyelvi tőke mutatóit. A társadalmi státusz mutatói pozitív irányú összefüggésben állnak a zenetanulási és a nyelvtanulási lehetőségekkel. Ez az eredmény az értekezés nevelésszociológiai elméleti kereteivel azonos rajzolatokat mutat, és a zenetanulás és a társadalmi háttér összefüggéseire hívja fel a figyelmet.

Második hipotézisünk megfogalmazásakor arra számítottunk, hogy a hallgatói igények erőteljesebbek az interpretációs képzés jelenlegi tantárgyi kereteinél. A kutatásunknak fontos hozadéka, hogy egyértelműen reprezentálja a hallgatóknak a képzésre irányuló erőteljesebb igényét. A hallgatói válaszok azzal támasztották alá előzetes feltevésünket, hogy az idegen nyelvű interpretációt tantárgyi szinten nem tanulók fele hiányát érzi az ilyen jellegű képzésnek, a képzésben részesülők pedig az óraszámok növelését és a képzés egyes tartalmi elemeinek erősítését preferálnák. Az énekesek számára összeállított szakszótár elkészítésére,

archaikus szövegek fordításának kiemelt kezelésére, az énekelt és beszélt nyelv kiejtési sajátosságainak súlyozására tett javaslatok kijelölik az eredeti nyelvű éneklés módszertanának új súlypontjait. Ezek a felvetések összhangban állnak az elméleti egységben bemutatott Denbow és Owen nevéhez köthető kísérleti metódusokkal. Jelzik, hogy az eredeti nyelvű éneklés tökéletesítésének módszertanát az elméleti keretek között tárgyalt nyelvi és zenei kapcsolódások mentén, a nyelv hangzó oldala mellett a nyelv szerkezetének, nyelvtanának és logikájának tudatos használatával célszerű tovább fejleszteni.

Harmadik hipotézisünk szerint egyes életkori csoportokban eltérő a tanult nyelvek mintázata. A fiatalabbak esetében az angol nyelv dominanciája jellemző, ami a szakmai elvárásoktól távolabb esik. Ez a várakozásunk teljesült, mivel egyértelműen kirajzolódott, hogy a fiatalabb korcsoportok nyelvtudása döntően a köznapi kommunikációban használt angol nyelvre koncentrált, míg az idősebbek (26 év fölött) között a német és az orosz nyelv ismerete jellemzőbb. Az éneklésben ezen kívül gyakran használt nyelvek (olasz, francia) birtoklása egyik korcsoportnál sem jelentős. A nyelvismeretre vonatkozó nyelvenkénti eredményeink ugyan illeszkednek a hazai vizsgálatok (Eurostudent V.) méréseihez, de a vokális interpretáció speciális nyelvi elvárásait nem elégitik ki.

Negyedik hipotézisünk szerint az idegen nyelvi tőke nagyobb mértéke a nyelvhasználat szélesebb spektrumát eredményezi nemcsak a szabadidős, hanem a szakmához köthető területeken is. Hipotézisünket a mobilitás kapcsán az alacsony elemszámok miatt nem tudtuk megerősíteni, míg az idegen nyelven folytatott szabadidős tevékenységek (olvasás, filmezés, zenehallgatás, internetezés) kevés kivételtől eltekintve nem álltak kapcsolatban a nyelvtudás indexével.

Az oktatókkal készült interjúk alapján állítottuk fel a hallgatói csoportra vonatkozó ötödik hipotézist, miszerint a hallgatói nyelvtudás hasznosul az eredeti nyelvű éneklésben. Az idegen nyelvek tanulása az eredeti nyelvű éneklés minőségében megmutatkozik. A hallgatói nyelvtudás azonban várakozásainkkal ellentétben nem térül meg maradéktalanul az eredeti nyelvű éneklésben. Az oktatói interjúk alapján ennek az az oka, hogy az idegen nyelvi képzés és az idegen nyelvű interpretációs elvárások nem korrelálnak egymással. Hiányzik a nyelvi órák szakmai jellege, nincsenek módszertani kapcsolódások, továbbá a tanult nyelvek köre nem fedi le a vokális interpretáció során használt nyelveket.

Az intézmények

Az egyes intézmények hallgatói bázisát több tényező is alakítja. A művészeti képzések hallgatói kompozíciója kedvezőbb a felsőoktatás átlagánál, azonban az egyes intézmények és

karok földrajzi elhelyezkedése, illetve presztízse is formáló erővel bír. Legkedvezőbb rajzolatot a LFZE mutat, amely tisztán zenei profilú intézmény, fővárosi, és előadóművészet kategóriában előkelő helyen szerepel a nemzetközi felsőoktatási rangsorokban. A hallgatói összetételt a tanári képzések megléte is befolyásolja, hiszen a pedagógusképzések társadalmi háttere az átlagnál alacsonyabb. A nem fővárosi intézmények beiskolázási körzete jellemző módon a hátrányosabb helyzetű régiókra és megyékre terjed ki. A vizsgált intézmények képzési szerkezete a következő eltéréseket mutatja: A LFZE-n a vizsgálat idején nem volt osztatlan magánének tanár szakos hallgató, a SZE-MK és a ME-BBZI pedig nem folytat klasszikus énekművész (oratórium és dalének vagy operaének) mesterszintű képzést. A DE-ZK, a SZTE-ZK és a PTE-MK alapszintű és mesterszintű szintű magánénekes képzéssel egyaránt rendelkezik.

Az intézményekkel kapcsolatban három hipotézist fogalmaztunk meg, amelyek közül az első és a harmadik hipotézis bizonyítására kvantitatív, míg a második hipotézis igazolására kvalitatív módszertani eszközöket alkalmaztunk.

Az intézményekre vonatkozó első hipotézisünkben a következőt állítottuk: Az énekes repertoár idegen nyelvű hányada a mesterszakkal bíró intézményekben magasabb, mint ott, ahol csak klasszikus ének alapszak van. Ezt a feltevést a kvantitatív elemzések csak részben támasztották alá, mivel a repertoár legmagasabb idegen nyelvű aránya a LFZE magánénekes hallgatóinak képzését jellemezte, a legkisebb arányban pedig a klasszikus ének mesterképzéssel nem rendelkező SZE-MK hallgatói éneklés repertoárjukat eredeti nyelven. A többi intézmény esetében nem rajzolódott ki erőteljes határvonal a képzési szintek és a repertoár nyelvi arányainak relációjában.

Második hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a magasabb képzési szinthez magasabb nyelvi követelmények tartoznak, amelyek egy második nyelvvizsga vagy a kötelező szakmai nyelv előírásában mutatkoznak meg. Ez az előfeltevésünk nem nyert igazolást, mert a magasabb képzési szintekhez nem kapcsolódott hosszabb időtartamú képzés, a mesterképzésnek pedig nem szükségszerűen része a további idegen nyelvtanulás vagy a második nyelvvizsga megszerzése.

A harmadik hipotézis, amelyet az intézményekre vonatkozóan megfogalmaztunk, azt tartalmazta, hogy a tanult nyelvek mintázatai nem illeszkednek a nyelvi interpretációs szakmai elvárásokhoz. Ezt az állításunkat több aspektusból is valószínűsítettük. Az eredeti nyelvű éneklés felhasználási területei kétséget kizáróan reprezentálták, hogy a saját vokális repertoárban leggyakrabban használt nyelveket (olasz, német, francia, orosz, angol) nem fedi

le a hallgatók nyelvtudása. Azt is látnunk kellett, hogy az intézményes nyelvi keretek között ezek a nyelvek nem kapnak a vokális irodalomban betöltött súlyukhoz méltó szerepet.

Az elméleti háttér szükségszerűen tágabb perspektívából közelítette a kutatási témát. A vizsgálati nézőpont szűkítésére a nyelvi interpretáció problematikájának empirikus síkja teremtett lehetőséget az idegen nyelvű éneklés képzési gyakorlatának elemzésével. Az empirikus vizsgálat újszerű eleme, hogy a felsőfokú művészeti képzési kutatásokban a magánénekes hallgatókra irányítja a figyelmet. Ezt megelőzően ennek a hallgatói csoportnak ilyen mélységű bemutatása még nem történt meg. A kutatás jelentős eredménye, hogy az oktatói interjúk nyomán elkészültek a magyar felsőfokú magánénekes oktatóinak intézményenkénti kapcsolathálózati térképei, amelyek alapján a hazai felsőfokú magánénekes képzés egészen a kezdetekig követhető vissza. Az értekezés fontos eredményének tartjuk, hogy az empirikus kutatás nyomán kikristályosodott az kép, amely az eredeti nyelvű éneklés tökéletesítésének képzési, metodikai vonásait összefüggéseiben mutatja meg. Saját módszerrel elvégzett vizsgálatunk későbbi kutatások hasznos kiindulópontját jelentheti. Ezek a leíró, feltáró vizsgálatok szorosan kötődnek azokhoz az elméleti keretekhez, amelyek a nyelvet és a zenét, a szöveget és a dallamot közös paramétereire alapján állítják vizsgálatunk középpontjába. Ehhez kapcsolódóan a magyar és az idegen nyelvek sajátosságainak tudatosítását az eredeti nyelvű éneklés kérdésének kulcskérdéseként értelmeztük, amely eddig nem képezte tudományos kutatások tárgyát. Az empirikus vizsgálat elsőként mutatott rá arra, hogy a magánénekes hallgatók nyelvtudása nem felel meg a szakmai kihívásoknak sem a nyelvek körét, sem pedig a nyelvtudás fokát illetően. A nyelvtudás, amely a kiejtésben, a szövegértésben, a szókincsben, a beszédkésztségben és az intonációban nyilvánul meg, nem hasznosul az eredeti nyelvű éneklésben, és az idegen nyelvű éneklés reflektív hatása sem érvényesül a nyelvtudás tökéletesítésében. Ez a komplex szemlélet nem jelenik meg a hallgatói elvárásokban, és a képzés oktatói és intézményi oldalán is csak módszertanilag és kurrikulárisan kiforratlanul jelentkezik. Egy erre a gondolatmenetre épülő, zenei és nyelvi kompetenciákat vizsgáló teszt jelenheti majd a tudományos munka tervezett folytatását.

Nyilvántartási szám: DEENK/246/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Zilinyiné Ujvárosi Andrea
Neptun kód: L07YAH
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10055094

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

- Ujvárosi, A.:** Az eredeti nyelvű éneklés gyakorlatának magánének főtárgy tanári aspektusai.
In: X. Kiss Árpád Emlékkonferencia tanulmánykötet. Szerk.: Buda András, Institute of Educational Studies and Cultural Management, Debrecen, "közlésre elfogadva", [1-16], 2018.
- Ujvárosi, A.:** Tantermek, dobogók, operaszínpadok: Tanár- és művészképzés a Magánének Tanszék történetében 1966-2016.
In: 50 éves a zenetanárképzés Debrecenben. Szerk.: Váradi Judit, Debreceni Egyetem, Debrecen, "közlésre elfogadva", [1-9], 2018.
- Ujvárosi, A.:** Az éneklés alapfogalmainak meghatározása napjaink énekpedagógiájában.
In: Multikulturális Műhely : Tanulmányok 4.. Szerk.: Lácza Magdolna, Bocsi Veronika, Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Felnőttképzési Kar Esélyteremtő és Tehetséggondozó Multikulturális Műhely, Hajdúböszörmény, 80-87, 2016. ISBN: 9789631261981

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

- Ujvárosi, A.:** A magánénekes felsőoktatási képzésben résztvevő hallgatók zenei és nyelvi képzettsége egy kérdőíves kutatás tükrében.
Neveléstudomány. "közlésre elfogadva", [1-21], 2018. ISSN: 2063-9546.
- Ujvárosi, A.:** Nyelvi és hangképzési sajátosságok kapcsolata az énekhangképzéssel.
Parlando. 3, 1-5, 2016. ISSN: 0133-2767.
- Ujvárosi, A.:** A magyar és az orosz énekhangzás összehasonlító vizsgálata.
Parlando. 3, 1-11, 2015. ISSN: 0133-2767.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

- Ujvárosi, A.:** Az eredeti nyelvű éneklés gyakorlatának kérdőíves vizsgálata a magyarországi felsőfokú magánénekes képzésben.
PedActa. 7 (1), 1-14, 2017. ISSN: 2248-3527.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

8. Bocsi, V., **Ujvárosi, A.**: Musical and Language Proficiency of Students Majoring in Singing.

Practice Theory Syst. Educ. 12 (2), 74-88, 2017. ISSN: 1788-2583.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/ptse-2017-0008>

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.06.05.

